

VERDWENEN STAD

havo/vwo

Handleiding

In de digitale les *Verdwenen stad* ontdekken leerlingen een vergeten verhaal uit de Nederlandse geschiedenis: de deportatie van het overgrote deel van de Joodse bevolking uit Amsterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De les is gemaakt naar aanleiding van de documentaire *Verdwenen stad*. In deze documentaire vertellen de makers samen met een aantal overlevenden over de tragische geschiedenis van tramlijn 8 in Amsterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze maken een reis door de stad in de originele tram die in de oorlogsjaren Joden afvoerde, onder wie Anne Frank en haar familie. Hoe kon het gebeuren dat Amsterdam in ruim een jaar tijd driekwart van zijn Joodse bevolking kwijtraakte?

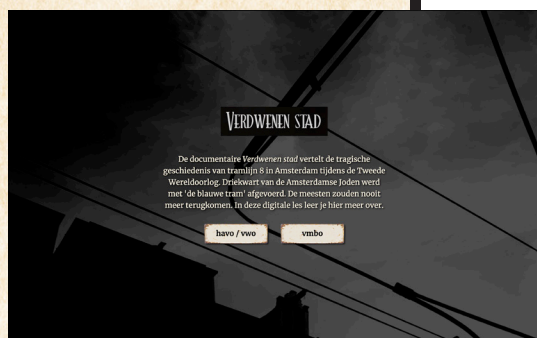
Tussen juli 1942 en september 1943 werden 63.000 van de 77.000 Amsterdamse Joden gedeporteerd. Daarvan werden 48.000 met de 'blauwe tram' opgehaald en afgevoerd. De meesten zouden nooit meer terugkomen. De nazi's kregen bij de omvangrijke operatie hulp van veel Nederlanders: politieagenten, ambtenaren, NSB'ers en verraders. Ook het personeel van de Amsterdamse tram heeft meegewerkt.

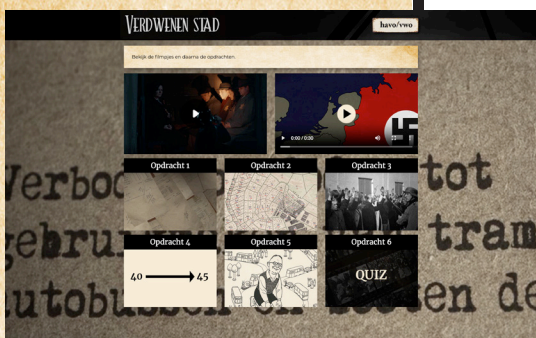
De leerlingen:

- maken kennis met begrippen uit de Tweede Wereldoorlog
- ontdekken welke plekken en gebouwen in Amsterdam een rol hebben gespeeld bij de Jodenvervolgung
- gaan aan de slag met het begrip 'schuldig landschap' en 'schuldige plek'
- plaatsen diverse gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog in de tijd
- leren inzien dat de keuze tussen goed of fout soms lastig was en genuanceerd ligt
- voeren een tribunaal waarin twee personen en een instantie die een rol speelden bij de Jodenvervolgung terechtstaan. Ze ontdekken dat het maken van de juiste keuzes helemaal niet zo gemakkelijk was en is
- maken aan het einde van de les een multiple-choice-quiz waarmee ze hun kennis testen.

Naast deze les voor leerlingen van havo/vwo, is er ook een les voor leerlingen op vmbo-niveau. Beide lessen bestaan uit zes opdrachten. De opdrachten uit deze les kunnen worden gemaakt zonder dat de documentaire is bekeken, omdat meerdere fragmenten uit de documentaire in de opdrachten zijn verwerkt.

Klik op [havo/vwo](#).

Bekijk de filmpjes. **Filmpje 1** komt uit de serie *Het verhaal van Nederland* en start op 2.01. Het vertelt over het begin van de Tweede Wereldoorlog, de anti-Joodse maatregelen en de rol van de rest van de Nederlandse bevolking. **Filmpje 2** geeft een beeld van de Jodenvervolging in Amsterdam.

Klik na het kijken op opdracht 1.

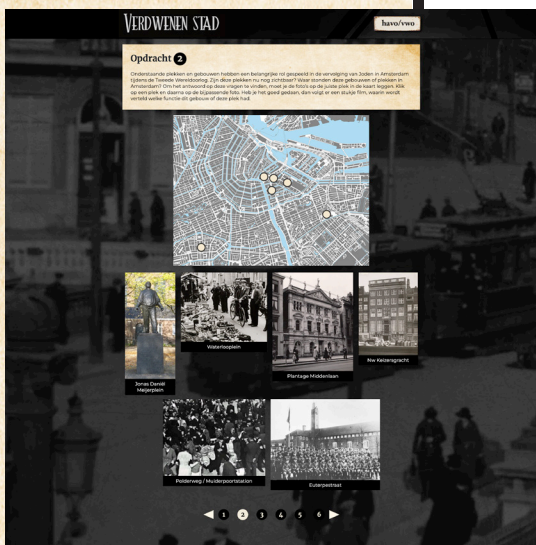
OPDRACHT 1

Doel: de leerlingen maken kennis met begrippen uit de Tweede Wereldoorlog. Het gaat om belangrijke woorden uit de geschiedenis of om termen die in de opdrachten of de documentaire voorkomen. De leerlingen slepen de begrippen (links) naar de juiste omschrijvingen (rechts).

Antwoord:

Van boven naar beneden, van links naar rechts:
 Zentralstelle, Auschwitz, Genocide, NSB,
 Februaristaking, Sicherheitsdienst, Westerbork,
 Joodse Raad, Sperre, razzia.

Klik onderaan de pagina op 2 om naar de volgende opdracht te gaan.

OPDRACHT 2

Doel: de leerlingen weten welke plekken en gebouwen in Amsterdam belangrijk zijn geweest bij de Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Lees de tekst. De leerlingen leggen de foto's op de juiste plekken op de kaart door eerst op een plek te klikken en daarna op de foto die daar volgens hen hoort. Als een foto op de goede plek ligt, bekijken ze een filmfragment of de tekst waarin de functie van het gebouw of de plek wordt uitgelegd.

Antwoord:

Van boven naar beneden, van links naar rechts:
 Waterlooplein, Jonas Daniël Meijerplein, Plantage Middenlaan, Nieuwe Keizersgracht, Polderweg/ Muiderpoortstation, Euterpestraat.

Klik onderaan de pagina op 3 om naar de volgende opdracht te gaan.

OPDRACHT 3

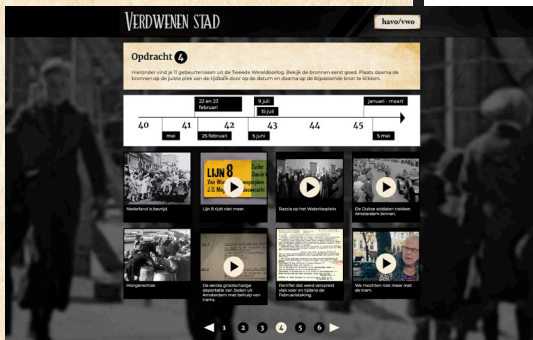
Doel: de leerlingen maken kennis met het begrip *schuldig landschap*. Lees de tekst en bekijk vervolgens het fragment uit de documentaire. Er wordt gesproken over de tramhalte Beethovenstraat als schuldige plek. Vanaf hier werden bijna 20.000 Joden gedeporteerd en niets herinnert hier meer aan. De leerlingen gaan op zoek naar een schuldige plek in hun eigen omgeving. Ze zoeken informatie op over de plek en maken vervolgens een monument voor deze plek. Dit mag een beeld, schilderij, tekening of gedicht zijn. Voor de opdracht is het belangrijk de juiste informatie te vinden. Dit kan goed online. Vaak besteden lokale historische verenigingen aandacht aan gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, zoals bijvoorbeeld erfgoedleidenenomstreken.nl.

Andere goede bronnen zijn:

Oorlogsbronnen.nl ■ Historiek.net ■ Tweedewereldoorlog.nl
WO2slachtoffers.nl ■ Joodsamsterdam.nl ■ JCK.nl ■
Wo2kennemerland.nl ■ Hvhb.nl ■ beeldbankwo2.nl

Natuurlijk is het ook mogelijk een monument te ontwerpen voor een plek in Amsterdam, bijvoorbeeld voor de tramhalte in de Beethovenstraat.

Klik op 4 om naar de volgende opdracht te gaan.

OPDRACHT 4

Doel: de leerlingen kunnen diverse gebeurtenissen uit de tweede Wereldoorlog op de juiste plek op de tijdlijn plaatsen. Je ziet drie foto's en vijf beeldfragmenten. Door te klikken op een fragment, start het filmpje. Na het bestuderen van de foto's en filmpjes plaatsen ze deze op de juiste data door te klikken op bron en datum.

Antwoorden:

Volgorde foto's:

- Mei 1940: Duitsers trekken Amsterdam binnen.
- 22 en 23 februari 1941: Razzia op het Waterlooplein.
- 25 februari: Pamflet dat werd verspreid vlak voor en tijdens de Februaristaking.
- 5 juni: We mochten niet meer met de tram.
- 9 juli: Lijn 8 rijdt niet meer.
- 15 juli: De eerste grootschalige deportatie van Joden uit Amsterdam met behulp van trams.
- Januari – maart 1945: Hongerwinter.
- 5 mei 1945: Nederland is bevrijd.

Telkens wanneer een afbeelding op de juiste plek staat, verschijnt een groen vinkje in beeld.

Klik op 5 om naar de volgende opdracht te gaan.

OPDRACHT 5

Doel: de leerlingen realiseren zich dat de keuze tussen goed en fout vaak genuanceerder ligt dan je in eerste instantie wellicht zou denken. Bij deze opdracht staan twee personen en een instantie centraal: De Joodse Raad, de directeur van het Gemeentelijk Vervoer Bedrijf (GVB) Willem Hofman en politiemann Sam Olij. De leerlingen krijgen steeds eerst algemene informatie over de persoon of instantie. Vervolgens krijgen ze per casus een aantal bronnen. Ze bepalen per bron of ze vinden dat deze een positief of een negatief beeld geeft over de persoon of instantie. Tot slot oordelen zo of de persoon of instantie volgens hen goed of fout was in de oorlog.

Lees de tekst en klik op *Naar de tribunalen*.

In de eerste casus staat de Joodse Raad centraal. Lees de algemene tekst en bekijk vervolgens de bronnen. Behandel de directeur van het GVB Willem Hofman en Sam Olij op dezelfde manier.

Het is ook mogelijk de klas in drie groepen te verdelen. Iedere groep krijgt een casus en maakt een keuze. Na afloop kunnen de eindoordelen klassikaal worden besproken. Let erop dat de leerlingen aangeven welke keuze ze hebben gemaakt en vooral waarom ze tot die keuze kwamen.

Joodse Raad

Er heerst nog steeds verbazing over de rol die de Raad tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft gespeeld. Na de oorlog moesten de hoofdpersonen zich verantwoorden voor hun daden. De Joodse Raad werd voor de Eeraad ter verantwoording geroepen en er werd een onderzoek gestart door Justitie. De voorzitters Asscher en Cohen werden zelfs gearresteerd.

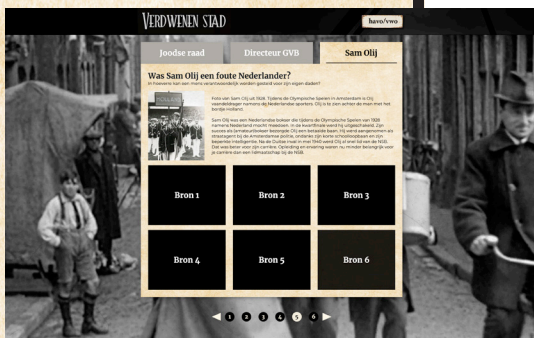
De Eeraad keurde veel handelingen af: de oprichting van de Joodse Raad, de uitvoering van de maatregelen en het verlenen van vrijstellingen (Sperre). Maar de Eeraad vond dat ook anderen hadden gefaald, zoals de ambtenaren die een Ariërverklaring hadden getekend en politieagenten die aan de vervolging hadden meegewerkt. Het was een zeer complex proces. Zo complex, dat Justitie het onderzoek uiteindelijk niet doorzette. Verdere vervolging van de voorzitters zou het sluimerende antisemitisme kunnen aanwakkeren, zo werd geredeneerd. Bovendien zou dan aan het licht komen dat tijdens de Tweede Wereldoorlog de Hoge Raad, de politie en de hogere ambtenaren zelf ook een treurige en slappe houding hadden gehad tijdens de oorlog.

Directeur van het GVB

Had Willem Hofman zijn werk anders kunnen invullen? Voor zijn rol bij de Februaristaking moest Hofman na de oorlog uitleg geven. Zijn medewerkers hadden hiervoor een soort tribunaal opgericht. In dat tribunaal zaten voornamelijk communisten, waardoor de objectiviteit zeer in twijfel werd gebracht. Tot een uitspraak is het dan ook nooit gekomen. Hij heeft zich nooit hoeven verantwoorden voor zijn rol als baas van de trams die beschikbaar werden gesteld voor het vervoeren van Joden naar de treinen die naar Westerbork reden.

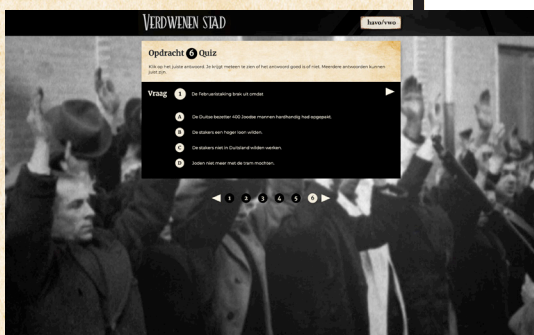

Sam Olij

Sam Olij was een Nederlandse politiemann die veel Joden uit hun huis heeft gehaald en ook veel Joodse eigendommen mee naar zijn eigen huis nam. Kunnen we dat hem aanrekenen? Hij had een zeer beperkte intelligentie en was gemakkelijk te beïnvloeden.

Sam Olij is de enige in deze drie casussen die na de oorlog echt voor de rechtbank heeft moeten verschijnen. Hij werd schuldig bevonden en in eerste instantie ter dood veroordeeld. In hoger beroep werd hij nog steeds schuldig bevonden aan mishandeling en als Jodenjager, maar gezien zijn beperkte intelligentie werd zijn straf omgezet in een gevangenisstraf van vijftien jaar.

Klik op 6 om naar de volgende opdracht te gaan.

OPDRACHT 6

De leerlingen testen wat ze geleerd hebben met een multiple-choice-quiz.

Klik steeds op om naar de volgende vraag te gaan.

Antwoorden:

Vraag 1: **A, B en C.**

Vraag 2: **A**

Vraag 3: **C**

Vraag 4: **B**

Vraag 5: **B**